

**Ministerul Educației
Universitatea „1 decembrie 1918” din Alba Iulia
Facultatea de Istorie și Filologie
Școala Doctorală de Istorie**

Rezumatul tezei de doctorat

**Identitate socială în practicile funerare de pe teritoriul Daciei în
secolele II a. Chr.-I p. Chr.**

Conducător de doctorat:

C.Ș. I Andrei Dorian Soficaru

Student-doctorand:

Costin-Alexandru Șendroi

**Alba Iulia
2023**

Cuprins

I. ELEMENTE INTRODUCATIVE.....	4
1.1 Justificarea Temei	4
1.2 Cadrul geografic și cronologic.....	4
1.3 Încadrarea practicilor funerare	4
1.4 Surse referitoare la mediul funerar și stadiul cercetării	5
1.5 Prezentarea capitolelor	5
1.6 Metode de analiză.....	6
II. IDENTITATEA-DE LA TEORIE LA PRACTICĂ.....	8
2.1 Studiul Identității	8
2.2 Elemente identitare	8
2.2.1 Ipostaze ale corpului	8
2.2.2 Sex și gen	9
2.2.3 Vârsta.....	9
III. HABITUS FUNERAR:MODELE FUNERARE ÎN EPOCĂ.....	11
3.1 Suportul teoretic și interpretativ	11
3.2 Grupul Padea Panaghiurskii-Kolonii	11
3.3 Practici funerare celtice pe teritoriul Transilvaniei sec. IV a. Chr.-II a. Chr.	12
3.4 Practici funerare în provincia Moesia	12
3.5 Practici funerare în mediul sarmatic	12
3.7 Practici funerare la celții balcanici- cazul scordisc	12
IV. INTEGRAREA INTERPRETATIVĂ	14
4.1. Critica tipologiilor funerare	14
4.2. Modele de depunere	14
4.3 Materialele osteologice de la Ocnița Buridava	14
4.4 Aspecte generale	15
V. ANALIZA ANTROPOLOGICĂ	16
5.1 Caracteristicile lotului	16
5.2 Mormintele de inhumație	16
5.3 Depunerile din gropi	16
5.3.1 Grădiștea Movila Crestată.....	17

5.3.2. Orlea Grindul Iancu Muşat	17
5.3.3 Sighişoara-Wietenberg	17
5.4 Mormintele de incinerare	17
5.5 Date metrice.....	18
5.6 Depuneri de animale	18
VI. CONCLUZII	19
VII. CATALOGUL DESCOPERIRILOR FUNERARE	21
VIII. BIBLIOGRAFIE	23
IX. Anexe.....	40

I. ELEMENTE INTRODUCTIVE

1.1 Justificarea Temei

Lucrarea are ca subiect identitatea socială în mediul funerar de pe teritoriul *Daciei* în secolele II a. Chr.-I p. Chr. Practicile funerare asociate acestei perioade reprezintă un subiect dezbătut de mulți ani în literatura de specialitate datorită formei particulare sub care se prezintă. Se remarcă o diferențiere pronunțată între realitățile mediului funerar anterior acestui moment, dar și în raport cu descoperirile ce se succed intervalului cronologic propus. Punctul de start al demersului de față este dat de modificările ce au loc începând cu secolul II a. Chr. în modul de exprimare al defuncțiilor în spațiul funerar. Perioada secolelor V a. Chr. - III a. Chr. prezintă ca standard funerar morminte de incinerare în urnă și în groapă, mormintele de inhumație fiind întâlnite cu precădere pentru indivizii sub-adulți, situație interpretată ca reflectând o anumită marcă identitară. Morminte de inhumație asociate populației adulte apar într-un număr foarte mic de descoperiri, cele mai reprezentative dintre acestea fiind cele din necropola de la Stelnica unde este înregistrat un număr mai ridicat de astfel de contexte funerare. Începând cu secolul II a. Chr. putem marca prezența unui număr mult mai mic de descoperiri, din care ies în evidență în primul rând mormintele de incinerare ce prezintă într-un număr ridicat de cazuri piese cu funcție marțială de multe ori arse împreună cu defunctul. În ceea ce privește mormintele de inhumație, sunt consemnate cel mai adesea depuneri de schelete întregi sau fragmentare în gropi cu umplutură menajeră. Acest gen de depuneri nu prezintă o standardizare clară în ceea ce privește numărul de indivizi, poziția acestora sau inventarele funerare.

1.2 Cadrul geografic și cronologic

Este analizat cadrul cronologic și geografic al cercetării, fiind evidențiate atât aspectele care țin de etnonimele utilizate și de critica acestora, cât și de spațiul dedicat analizei. De asemenea, sunt evidențiate principalele evenimente istorice care au loc în perioada studiată.

1.3 Încadrarea practicilor funerare

Practicile funerare discutate din perioada secolelor II a. Chr.-I p. Chr. sunt încadrate între practicile funerare dezvoltate de triburile nord-tracice în perioada secolelor V a. Chr.-III a. Chr. și cele care se dezvoltă după momentul cuceririi romane atât pentru zona integrată în teritoriul Imperiului Roman cât și pentru cea rămasă în afara acestuia.

1.4 Surse referitoare la mediul funerar și stadiul cercetării

Sursele referitoare la mediul funerar sunt analizate prin prisma unei critici, fiind observat faptul că interpretarea descoperirilor arheologice din acest spațiu a încercat să se muleze asupra datelor din surse referitoare la prezența unor sacrificii umane. De asemenea, rolul femeilor este și el analizat prin prisma surselor istorice, fapt ce nu a permis evidențierea agentivității indivizilor de sex feminin în cadrul principalelor publicații referitoare la mediul funerar până în prezent. Sunt sintetizate principalele date existente din publicațiile arheologice și antropologice referitoare la mediul funerar studiat fiind evidențiat istoricul cercetării asupra subiectului.

1.5 Prezentarea capitolelor

Introducerea se concentrează asupra metodologiei și a unui scurt istoric al cercetării privind spațiul funerar împreună cu o încadrare cronologică a practicilor funerare. Sunt dezbătute istoricul cercetării dar și principalele surse literare ce fac referire la mediul funerar, introducerea fiind finalizată cu planificarea capitolelor și principalele metode folosite în cadrul analizei antropologice.

Capitolul II tratează identitatea în arheologie, fiind prezentată dezvoltarea studiului identităților în context istoriografic. Cadrul general al practicilor funerare din această perioadă este observat, fiind integrate aspecte legate de poziția indivizilor în interiorul grupului și de interacțiunile sociale. Capitolul se concentrează asupra elementelor identitare: contextualizarea corpului, identitatea de gen și identitatea de vârstă, informațiile teoretice fiind dublate de exemple din mediul studiat.

Capitolul III are în centru habitusul funerar și privește asupra acestuia în încercarea de a identifica un model particular al înmormântărilor. Prima parte a capitolului se concentrează pe partea teoretică și reprezintă suportul interpretativ al analizei. Apoi, sunt evidențiate modele funerare ale grupului Padea, ale celților din Transilvania din orizontul cronologic anterior, situația din provincia Moesia, precum și la alte grupuri de barbari din spații apropiate geografic: sarmați, grupul Poieneșt-Lucașeuca sau la scordisci.

Capitolul IV are în centru integrarea interpretativă a cercetării. Sunt criticate principalele tipologii funerare realizate asupra mormintelor epocii. Ulterior sunt definite modelele de depunere ale contextelor studiate, fiind realizată o tipologie proprie a acestora. Ulterior este realizat un studiu de caz referitor la descoperirile osteologice de la Očnița-Buridava. Ultima parte trasează aspectele generale interpretative și direcțiile viitoare de cercetare.

Capitolul V este reprezentat de analiza antropologică a unui lot de 57 de depuneri de inhumație și 17 de incinerație. Prima parte a capitolului descrie loturile aflate sub studiu, ulterior acestea fiind împărțite pe morminte de inhumație și incinerație. În cadrul celor de inhumație, cel mai mult ies în evidență depunerile din gropi. Sunt discutate datele metrice obținute și eventualele modele de stres ocupațional iar în final este realizată o observație asupra depunerilor de animale.

Capitolul VI este destinat concluziilor, accentul fiind pus pe principalele rezultate și pe sugestii legate de continuarea cercetării. Capitolul VII reprezintă catalogul descoperirilor funerare care compilează toate descoperirile cunoscute sau presupse din epocă. Ultima parte a lucrării constă în bibliografie și anexele care oferă un suport explicativ.

1.6 Metode de analiză

În ceea ce privește metodologia utilizată pe parcursul studiului, aceasta este dispusă pe două planuri. Primul dintre acestea se referă la analiza antropologică efectivă aplicată asupra două loturi de morminte, unele dintre ele de inhumație, provenite preponderent din trei așezări: Grădiștea-Movila Crestată, Sighișoara-Witetenberg și Orlea-Grindu Iancu Mușat, completate de alte schelete de contexte de inhumație provenite de la Cetățeni, Piscu Crăsani sau Popești. Au fost obținute date referitoare la starea de conservare și reprezentare a scheletelor, determinările de sex și de vârstă ale acestora, condițiile patologice, măsurători în vederea observării modelelor de activități fizice întreprinse sau urme traumatice consemnate la nivelul scheletului. Cel de-al doilea lot, de dimensiuni mai mici a fost compus din morminte de incinerație din așezări precum Piatra Craivii, Popești, Cetățeni, Gothatea sau Racoș. În acest caz au fost înregistrate date referitoare la starea de conservare și reprezentare a scheletelor, gradul și temperatura de ardere a acestora, determinări de vârstă și acolo unde au putut fi realizate determinări de sex.

Al doilea strat metodologic a avut în vedere integrarea datelor antropologice cu un cadru conceptual și interpretativ adecvat descoperirilor prin prisma unui demers bioarheologic. Au fost urmărite curente teoretice referitoare la arheologia identității în încercarea de a defini un model identitar pentru indivizii analizați antropologic. Au fost urmărite mai multe traiectorii: vârsta, genul sau statutul social pentru a observa modul în care sunt corelate tipurile de descoperiri cu anumite modele identitare specifice epocii. Nu în ultimul rând, unul dintre factorii centrali ai discursului interpretativ este integrarea într-un

context mai larg european al perioadei La Tène a comportamentelor funerare din spațiul nord-dunărean în vederea depășirii statutului actual al cercetării ce propune doar o privire regională încă ancorată în modelele interpretative cultural-istorice.

II. IDENTITATEA-DE LA TEORIE LA PRACTICĂ

2.1 Studiul Identității

Dezvoltarea unui discurs referitor la elementele identitare ale defuncțiilor a necesitat o poziționare critică și o prezentare a elementelor încărcate identitar. Capitolul referitor la încadrarea teoretică a conceptelor utilizate a fost împărțit în trei, prima parte a acestuia fiind o analiză a ideilor referitoare la identitate în arheologie și la dezvoltarea acestora pornind de la discursul cultural-istoric, dominant în interpretarea arheologică până în a doua jumătate a secolului XX. Sunt urmărite modificările teoretice care au condus spre forma modernă de înțelegere a identității în arheologie, fiind integrate mai multe modele conceptuale ale studiului identității și a metodelor prin care poate fi reliefat discursul identitar în cadrul mediului funerar. Dihotomia prezentă în cadrul practicilor funerare studiate necesită o abordare distinctă prin prisma identității, fiind constatată prezența a două tipologii funerare principale, asociate probabil unor grupuri ce prezintă o identitate socială distinctă. Este oferită de asemenea, o critică a conceptelor legate de identitatea etnică, fiind căutat un model care este construit în jurul agentivității individuale.

2.2 Elemente identitare

2.2 1 Ipostaze ale corpului

Această parte a lucrării vizează elementele care compun identitatea și direcțiile din care aceasta poate fi privită în mod aplicat în discursul arheologic. Sunt consemnate două modele interpretative asupra corpului uman dezvoltate de Martin, unde corpul este văzut într-o formă tripartită. Prima dintre acestea este cea de corp ca sine ce se referă la starea fiziologică a corpului uman și modul în care aceasta poate fi privită prin prisma unui cumul de elemente. Totuși, privirea doar din această perspectivă se poate lovi de o serie de constructe care nu permit nuanțarea discursului interpretativ asupra descoperirilor funerare.

Al doilea model este cel de corp social, fiind înțeles drept poziția pe care individul o ocupă în cadrul grupului. Particularitățile ritualului funerar, inventarele, poziția și modul de construcție al mormântului sunt elemente ce pot oferi un cadru pentru analiza corpului politic.

Al treilea model este cel de corp politic, fiind înțeles ca rezultatul poziției sociale a individului. Acesta poate fi urmărit pe baza elementelor legate de patologie, traume sau gradul de robusticitate al oaselor care oferă informații despre poziția fiecăruia dintre defuncți. În plus, sunt urmărite la nivelul teritoriului studiat anumite particularități în inventarele funerare, pentru mormintele de incinerare precum prezența sau absența pieselor cu caracter marțial, precum și repartitia geografică a acestor forme.

2.2.2 Sex și gen

Este prezentată o critică a modului în care are loc determinarea de sex în arheologie, de multe ori în absența unei analize antropologice, în particular a modului în care această determinare este realizată doar pe baza obiectelor de inventar din interiorul mormintelor, fără a fi luate în calcul posibile particularități culturale în definirea acestor roluri sau a asocierii anumitor obiecte cu aspecte individuale. De asemenea, sunt urmărite mai multe exemple din medii conexe geografic ce oferă unele observații referitoare la repartitia categoriilor de inventare și a modului în care acestea se integrează cu rezultatele analizelor antropologice. De asemenea este criticată interpretarea materialului studiat exclusiv prin prisma surselor greco-romane referitoare la populațiile barbare studiate și este contextualizată poziția războinicilor în interiorul societății perioadei La Tène prin intermediul conceptului de habitus masculin, înțeles ca exprimarea dominanței în fața altor bărbați la nivel social și la nivel mai degrabă simbolic asupra femeilor din interiorul societății, precum și cel de masculinitate hegemonică, înțeles ca o dinamică culturală prin care un grup preia inițiativa în viața socială și instaurează forme patriarhale în care femeile preiau o poziție subordonată social.

2.2.3 Vârsta

Sunt urmărite modele de conceptualizare a vârstei cum este cazul celui tripartit realizat de Sofaer care este format din vârsta cronologică, vârsta fiziologică și vârsta culturală. Prima dintre acestea se referă la vârsta biologică a individului, cea observată în cadrul analizei antropologice pe baza modificărilor osoase. Aceasta, poate fi conformă sau nu cu vârsta biologică pe baza caracteristicilor specifice ale scheletelor analizate. Ultimul punct, vârsta culturală se referă la modul în care vârsta unui individ este înțeleasă și normată la nivelul societății de care acesta aparține.

Sunt scoase în evidență mai multe particularități ale indivizilor sub-adulți ce au fost analizați, fiind luate în considerare atât descoperirile de la Hunedoara-Grădina Castelului,

singura necropolă cunoscută la nivelul epocii, unde sunt depuși aproape exclusiv sub-adulți înhumați dar și situația particulară întâlnită în depunerile din gropi și posibile explicații ale acestor tipuri de manifestări în mediul funerar.

III. HABITUS FUNERAR:MODELE FUNERARE ÎN EPOCĂ

3.1 Suportul teoretic și interpretativ

Punctul central este dat de ideea de *habitus*, termen preluat de la Pierre Bourdieu și înțeles ca fiind felul în care oamenii percep funcționarea lumii prin mecanisme empirice, chiar dacă condiționate social. În contextul arheologiei, habitusul reprezintă atât un agent cât și un produs social. În înțelegerea lui, generează acțiuni modelate care sunt reproduse dar care se și modifică sub aspectele circumstanțelor formând percepții și practici modelate la nivelul fiecărui individ, altfel spus reprezintă integrarea unor noi structuri prin raportul lor cu structurile anterioare. Unul dintre interesele principale pe parcursul lucrării este identificarea acestui tip habitus specific populațiilor perioadei La Tène în mediul funerar al populațiilor nord-tracice, pornind de la cercetările lui Egger sau Von Rummel. Sunt prezentate principalele categorii funerare din epocă și discutat modul în care specificul fiecăreia dintre acestea poate fi încadrat asupra unui model funerar integrat habitusului. Sunt scoase în evidență principalele elemente din inventarul funerar care prezintă funcții identitare și trasate originea și difuziunea acestor comportamente la nivelul micro-regiunilor studiate, fiind sugerate și diferențe în exprimarea identitară pe baze probabil tribale.

3.2 Grupul Padea Panaghiurskii-Kolonii

Este contextualizat grupul cultural Padea-Panaghiurskii-Colonii, grup inițial dispus pe linia Dunării caracterizat prin morminte de incinerare cu inventar marțial. Asocierea acestui grup cu modificările mediului funerar de pe teritoriul Transilvaniei a fost marcată de principalele descoperiri funerare și de specificul identitar al pieselor depuse în aceste morminte, fiind elocventă în acest sens pătrunderea acestui grup pe teritoriul Transilvaniei începând cu secolul II a. Chr. Interesul față de exprimarea individului în mediul funerar este un alt element important al studiului de față, fiind interesat în acest caz de modul de exprimare al puterii și de plasarea individului în cadrul grupului. Acest gen de abordare a fost necesar datorită prezenței a două modele de practici funerare diferite, asociate unei posibile distincții de factură socială și identitară. Este urmărită în continuare asocierea grupului Padea cu descoperirile funerare din zona Transilvaniei fiind trasată o periodizare a modificărilor de populație ce au loc în perioada secolelor III a. Chr.-II a. Chr. și a modului în care aceste modificări își lasă amprenta asupra practicilor funerare. Este urmărită

difuziunea mormintelor specifice grupului Padea și modul în care acestea se extind în contextul cronologiei relative a perioadei.

3.3 Practici funerare celtice pe teritoriul Transilvaniei sec. IV a. Chr.-II a. Chr.

Sunt trasate modelele generale ale practicilor funerare în mediul celtic, accentul fiind pus asupra modelului ideologic expus de acestea dar și de modelul heterarhic prezent în practicile funerare specifice celților, contextualizate apoi cu descoperirile de pe teritoriul Transilvaniei din perioada secolelor IV a. Chr.-II a. Chr. momentul premergător orizontului cronologic abordat în cadrul lucrării. Sunt menționate modelele generale ale practicilor funerare de aici și aspectele legate de coabitarea între grupurile celtice și grupurile nord-tracice, ilustrând posibile strategii de influențare ale practicilor funerare însă și o separare față de modelul prezent în orizontul celtic din Transilvania.

3.4 Practici funerare în provincia Moesia

Studiul practicilor funerare din interiorul Imperiului Roman este contextualizat prin practicile funerare întâlnite în provincia Moesia, provincie de contact cu mediul studiat. Accentul este pus pe sistematizarea tratamentului funerar în interiorul Imperiului Roman și la contextualizarea sa legală, fiind evidențiată și o tipologie asupra acestor morminte.

3.5 Practici funerare în mediul sarmatic

Practicile funerare în mediul sarmatic sunt contextualizate, fiind urmărite particularitățile atât pentru zona nord-pontică, cât și pentru teritoriul Moldovei și Munteniei. De asemenea sunt accentuate tipologiile funerare din cele două spații și fiind evidențiate principalele trăsături ale mediului funerar

3.6 Practici funerare la grupul Poienești-Lucașeuca

Sunt analizate descoperirile funerare asociate grupului Poienești-Lucașeuca, grup atribuit bastarnilor. Sunt oferite date referitoare la principalele necropole din acest spațiu și sunt studiate principalele caracteristici ale acestora. De asemenea, datele legate de practicile funerare sunt dublate de prezența elementelor de cultură materială specifică acestui grup în mediul nord-tracic, datele fiind contextualizate pe baza evenimentelor prezentate în cadrul surselor.

3.7 Practici funerare la celții balcanici- cazul scordisc

Ultimul caz studiat în acest caz se referă la grupul scordisc, acolo unde sunt integrate date referitoare la înmormântările de incinerare cu piese marțiale în cadrul inventarelor, fiind

de asemenea contextualizată prezența lor în cadrul surselor istorice și raportarea descoperirilor funerare din acest mediu celor specifice mediului getic și dacic.

IV. INTEGRAREA INTERPRETATIVĂ

4.1. Critica tipologiilor funerare

Sunt prezentate, discutate și criticate principalele tipologii funerare care au fost dezvoltate până în prezent asupra descoperirilor din intervalul cronologic studiat. Au fost evidențiate atât tipologia funerară realizată de Mircea Babeș, cea dezvoltată de Valeriu Sîrbu și cea dezvoltată de Alexandru Popa pe baza distribuției statistice a tipurilor de morminte de la nord de Dunăre, distribuție care evidențiază pe de-o parte o stratificare a inventarelor funerare în cadrul mormintelor de incinerare, fapt ce evidențiază un grup social dispus vertical, cu o identitate specifică prin prezența pieselor cu specific identitar. De asemenea, este evidențiată particularitatea mormintelor tumulare de pe teritoriul Moldovei unde nu sunt prezente arme în mormintele tumulare, precum și distribuția atât a incinerății cât și a înhumației la nivelul aceluiași așezări, cum este cazul la Popești, fapt ce indică utilizarea concomitentă a celor două rituri funerare în același spațiu. Această situație sugerează existența a două tipare identitare la nivelul populației și o exprimare specifică pentru fiecare dintre ele.

4.2. Modele de depunere

Sunt evidențiate mai multe modele de depunere ale defuncțiilor, în ceea ce privește mormintele de incinerare fiind evidențiate cele tumulare și plane, care prezintă preponderent inventar marțial, dar și o altă categorie caracterizată cu precădere de piese de podoabă care au fost asociate în literatura de specialitate unor indivizi de sex feminin. O altă categorie de descoperiri de oase incinerate, cum este cazul celor de la Ocnița, nu a reliefat contexte clare doar cu oase umane din săpăturile recente și a deeterminat doar prezența oaselor de animale în cele vechi. În ceea ce privește mormintele de înhumație, cel mai reprezentativ grup este cel al depunerilor din gropi, grup din care provine și cea mai mare parte a materialului analizat în această lucrare. De asemenea, iese în evidență necropola de la Hunedoara-Grădina Castelului și caracterul specific pe care înmormântările de sub-adulți îl iau aici.

4.3 Materialele osteologice de la Ocnița Buridava

În contextul publicării unui articol recent referitor la descoperirile osteologice de la Ocnița-Buridava am considerat necesară realizarea unui studiu de caz referitor la analiza

antropologică realizată în cadrul acestui demers de cercetare asupra descoperirilor de aici atât din săpăturile realizate de Dumitru Berciu cât și din cele realizate de Constantin Bărbulescu. Sunt oferite date referitoare la determinările antropologice realizate asupra acestor depuneri și criticat modelul interpretativ ales de Bărbulescu în legătură cu aceste descoperiri, centrat asupra presupului caracter strict funerar al acestora.

4.4 Aspecte generale

Exprimarea identitară are în vedere ca un prim strat poziția socială a indivizilor în interiorul grupului, fiind observată forma pe care aceste exprimări o iau la populația studiată. Sunt ridicate de asemenea întrebări referitoare la statutul populațiilor barbare în raport cu mediul roman și la modul în care această relație văzută mult timp ca unidimensională poate fi nuanțată pe baza interpretării descoperirilor. Este criticată abordarea etnică asupra studiului epocii fierului, prin aplicarea unor concepte moderne asupra populațiilor din trecut, fiind evidențiat un cadru conceptual ce vede în perioada La Tène două componente majore: vocabularul cultural prezent sub o formă generalizată la nivelul mediilor barbare și valențele locale ale grupurilor care preiau serii de elemente din acest vocabular cultural. Este construit un model al preluării acestui model ideologic aplicat asupra mediului funerar din mediul celtic și observate o serie de diferențieri între modelul heterarhic specific celtic și cel ierarhic specific spațiului studiat. Accentul este pus pe rolul avut de grupul Padea-Panaghiurskii-Colonii în modificările practicilor funerare începând cu secolul II a. Chr., inițial pe teritoriul Transilvaniei, modificări care depășesc ulterior acest spațiu, dar care păstrează o serie de caracteristici regionale puse pe seama unor probabile diferențe tribale. Sunt consemnate mai multe variante interpretative atât pentru mormintele de inhumație cât și pentru cele de incinerație dar și o repartiție pe vârstă a tipurilor de contexte și a mesajelor identitare transmise de fiecare categorie în parte.

V. ANALIZA ANTROPOLOGICĂ

5.1 Caracteristicile lotului

Sunt trasate caracteristicile lotului disponibil pentru analiza antropologică, atât pentru mormintele de inhumatie cât și pentru cele de incineratie. De asemenea, sunt integrate date referitoare la starea generală de conservare și de reprezentare a indivizilor, de repartiția pe categorii de vârstă și sex a acestora, precum și pe baza urmelor patologice întâlnite la nivelul oaselor analizate.

5.2 Mormintele de inhumatie

În ceea ce îi privește pe indivizii înhumați se remarcă la nivelul categoriilor de vârstă ponderea foarte mare avută de indivizii sub-adulți. Sunt luate în considerare atât exemplele din necropola de la Hunedoara-Grădina Castelului cât și cele analizate antropologic cu această ocazie. De asemenea, au fost observate o serie de asocieri între indivizii depuși și oasele de animale prezente în unele contexte cum este cazul mormântului M4d de la Popești, unde alături de un sub-adult aflat în ultimul trimestru de dezvoltare in utero au fost depuse fragmente osteologice de la un *sus scrofa domesticus* aflat în aceeași fază de dezvoltare. De asemenea, sunt prezentate principalele caracteristici patologice întâlnite la indivizii depuși în mormintele de inhumatie.

5.3 Depunerile din gropi

Depunerile din gropi sunt locul de proveniență pentru cea mai mare parte a descoperirilor care au fost analizate. În primul rând, se remarcă prezența unui procent semnificativ de indivizi sub-adulți, peste o jumătate din indivizii proveniți din câmpurile de gropi, mulți dintre aceștia fiind nou-născuți.

Se remarcă prezența sub-adulților atât în depuneri individuale cât și în gropi comune spre deosebire de femei ce apar fie în gropi comune, fie în asocieri cu sugari sau în depuneri colective și cei de sex masculin care apar doar în depuneri colective. De asemenea, sunt indicate date referitoare la datele patologice specifice înregistrate și este prezentată distincția de tratament dintre sub-adulții prezenți în gropi și cei de la Hunedoara.

5.3.1 Grădiștea Movila Crestată

Sunt ilustrate rezultatele analizei asupra materialului de la Grădiștea-Movila Crestată unde sunt consemnate doar depuneri individuale ale unor indivizi sub-adulți. Din acest sit, din groapa 31 provine singurul individ de la nivelul lotului ce prezintă traume peri-mortem, dar este elocventă și prezența unui set de traume ante-mortem care nu permite contextualizarea acestui defunct ca victimă a sacrificiilor umane.

5.3.2. Orlea Grindul Iancu Mușat

Descoperirile de la Orlea sunt caracterizate fie de depuneri individuale ale unor indivizi sub-adulți sau de depuneri colective unde sunt prezenți indivizi din toate categoriile demografice. Un număr mare de oase provenite din contextul denumit *Orlea 1968 groapa 3 scheletele 4-7* prezenta un grad extrem de ridicat de fragmentare și amestecare, neputând fi separați toți indivizii pe baza segmentelor anatomice păstrate. A fost remarcată prezența unor urme de dinți de animal la nivelul oaselor, fapt ce a condus spre ipoteza descărnării sau a manipulării acestora înainte de depunerea finală.

5.3.3 Sighișoara-Wietenberg

Depunerile de la Sighișoara prezintă același gen de model ca la Orlea fiind identificate fie depuneri individuale de sub-adulți, sub-adulți asociați unui individ de sex feminin sau depuneri colective cu toate categoriile demografice prezente. Rezultatele analizei antropologice nu au reliefat însă în acest caz intervenții animale asupra oaselor, fiind posibilă o distincție în tratamentul de dinaintea depunerii.

5.4 Mormintele de incinerare

În ceea ce privește mormintele de incinerare se remarcă cel mai adesea o cantitate foarte mică de oase de ordinul zecilor de grame, fiind cel mai probabil vorba despre o selecție simbolică a materialului osteologic de pe rugul funerar. Cel mai des se păstrează fragmente din craniu, mai ales din parietal și fragmente din diafizele oaselor lungi, mai ales de la nivelul membrului inferior. În plus, a fost remarcată, de regulă o temperatură mai ridicată de ardere pentru fragmentele osteologice aferente craniului și oaselor lungi decât pentru coaste și vertebre, fapt ce ar putea ilustra modul de poziționare pe rugul funerar. Singurul caz care se

particularizează prin cantitatea de material apare în descoperirile de la Piatra Craivii, unde cantitatea de oase poate ajunge până la câteva sute de grame, sugerând un specific diferit al selecției de pe rugul funerar. Nu au putut fi efectuate pentru majoritatea cazurilor determinări de sex, cele de vârstă au demonstrat vârsta adultă a tuturor indivizilor.

5.5 Date metrice

În cazul datelor metrice, au fost măsurate o serie de staturi atât pentru indivizii de sex masculin care au prezentat o statură medie de 1.66,334 cm. cât și pentru cei de sex feminin cu o statură medie de 156,735 cm. De asemenea au fost calculați mai mulți indici de la nivelul oaselor lungi precum indicele platimetric și pilastric al femurului, indicele cnemic al tibiei sau indicele secțiunii de diafiză a humerusului. Aceste calcule au fost efectuate pentru a observa dacă sunt elemente care să indice stres ocupațional la nivelul defuncțiilor. Valorile medii ale indicilor calculați, deși arată anumite deformări cauzate de efort, nu prezintă indicii pentru asocierea acestor indivizi cu niște marginali sociali.

5.6 Depuneri de animale

La nivelul mormintelor analizate au fost prezente un număr important de fragmente osteologice animale aparținând mai multor specii, atât domestice cât și sălbatice. Cele mai reprezentative dintre acestea sunt fragmentele de *sus scrofa domesticus* în utero descoperit în mormântul M4d de la Popești și gheara de *ursus actors* identificată în mormântul tumular T2 de la Popești. Este urmărită în principal difuziunea depunerilor de urși în epocă în mediul nord-tracic dar și în principalele spații unde în perioada La Tène sunt consemnate astfel de depuneri. În acest sens, sunt contextualizate aceste tipuri de descoperiri și este încercată integrarea lor interpretativă în modelele perioadei.

VI. CONCLUZII

Concluziile integrează majoritatea rezultatelor analizei de față și formalizează încadrarea teoretică a acestora. Sunt reliefate principalele categorii de morminte care apar în intervalul cronologic cuprins între secolele II a. Chr. I p. Chr., și felul în care fiecare dintre acestea se încadrează unui model identitar. Cel mai important caz din acest punct de vedere este cel al mormintelor de incinerare, prin separarea acestora în mai multe categorii calitative pe baza numărului de piese asociate activității marțiale.

Sunt observate elemente ce țin de modul de exprimare al puterii în epocă și este presupusă existența mai multor forme identitare prin prisma caracteristicilor descoperirilor funerare. Sunt reluate concluziile parțiale ale analizei antropologice și construite argumente în legătură cu poziția indivizilor în interiorul societății pe baza ritului funerar ales, a sexului și a vârstei la deces.

Nu în ultimul rând, descoperirile din zona nord-dunăreană aferente secolului II a. Chr. - I p. Chr. sunt înțelese ca o formă particulară a formelor culturale generale dezvoltate în cadrul perioadei La Tène pentru segmentele elitei războinice. Astfel este concluzionat că practicile funerare studiate surprind mai multe forme particulare ale unui model cultural de sorginte celtică care are o întindere extrem de largă la nivelul Europei. Puternica ierarhizare ce este surprinsă, cu precădere în mormintele de incinerare, ocupate de indivizi de sex masculin precum și distincțiile între indivizii incinerati și cei înhumați au fost contextualizate ca forme de masculinitate hegemonică și habitus masculin. Statutul indivizilor înhumați nu poate fi stabilit cu exactitate, traumele, stresul ocupațional sau patologiele întâlnite nu sunt suficiente pentru a putea fi catalogați drept marginali, fiind foarte posibilă o exprimare specifică asociată unui nivel identitar.

Sunt evidențiate și rezultatele unor datări absolute obținute pe materiale provenite din cinci așezări: Grădiștea, Orlea, Sighișoara, Piscu Crăsani și Popești, fiind observat că pot fi datate mai ales în secolul I a. Chr. Un alt element observat în urma datărilor absolute, este că cele provenite din câmpurile de gropi se datează anterior celorlalte contexte. Se observă cum rezultatele datării relative sunt în mare parte confirmate, fiind elocventă lipsa mormintelor datate cu precădere în secolul I p. Chr., cu excepția unor descoperiri de pe Valea Siretului și

din necropola de la Hunedoara-Grădina Castelului. Sunt de asemenea trasate o serie de concluzii referitoare la modul de exprimare al identității atât pentru indivizii sub-adulți cât și pentru cei adulți, fiind evidențiate mai multe categorii identitare.

VII. CATALOGUL DESCOPERIRILOR FUNERARE

Catalogul descoperirilor funerare conține totalitatea mormintelor certe sau presupuse cuprinse în secolele II a. Chr.-I p. Chr., sau în imediata apropiere a acestui interval cronologic, repartizate în funcție de localitatea și de punctul de descoperire al fiecăreia. Sunt incluse date referitoare la contextul descoperirii, tipul mormântului, amenajările funerare, poziția scheletului, inventarul funerar, precum și alte particularități ale fiecărui gen de context. În plus este contextualizată datarea relativă a fiecăruia dintre acestea. Nu toate aceste morminte au fost supuse analizei antropologice de față, parte a lor cum este cazul necropolei de la Hunedoara-Grădina Castelului fiind analizate antropologic recent, în timp ce un număr mare de descoperiri nu se mai păstrează sau sunt greu accesibile.

Cuvinte cheie: practici funerare, înmormântări deviate, Epoca Fierului, La Tène, bioarheologie, identitate socială, daci, Habitus, vârstă socială, înhumație, incinerație, barbari, elită războinică, depuneri de animale, înmormântări în gropi

VIII. BIBLIOGRAFIE

- Acsadi, Nemeskéri 1970-** G. Acsadi, J. Nemeskéri, *History of human life span and mortality*, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Ailincăi 2015-** S. C. Ailincăi, *Trăind cu morții. Înmormântări în așezări de la începutul epocii fierului între Carpați, Tisa și Nistru*, Editura Academiei Române.
- Alexandrescu 1972-** A. Alexandrescu, *Morminte din perioada mai târzie a necropolei getice de la Zimnicea în Crisia*, 2, 15-26.
- Alexandrescu 1980-** A. Alexandrescu, *La necropole gete de Zimnicea în Dacia*, 24, 19-126.
- Arnold 1988-** B. Arnold, *Slavery in Late Prehistoric Europe: Recovering the Evidence for Social Structure in Iron Age Society în Tribe and Polity in Late Prehistoric Europe: Demography, Production, and Exchange in the Evolution of Complex Social Systems*, 179-192.
- Arnold 2004-** B. Arnold, *Mobile men, sedentary women? Material culture as a marker of regional and supra-regional interaction in Iron Age Europe* în (ed.) H. Dobrzanska, V. Megaw, P. Poleska, *Celts on the margin: Studies in european cultural interaction 7th century B.C. - 1st century A.D. dedicated to Zenon Wozniak*, 17-27.
- Babeș 1988-** M. Babeș, *Descoperirile funerare și semnificația lor în contextul culturii geto-dacice clasice în SCIVA*, 39, 1, 3-32.
- Babeș 2001-** M. Babeș, *Descoperiri funerare în Istoria Românilor, vol.1, Moștenirea timpurilor îndepărtate, Capitolul X: Civilizația geto-dacă din a doua jumătate a secolului al II-lea a. Chr. până în a doua jumătate a sec. II p. Chr.*, Editura Enciclopedică, București, 745-748.
- Babeș, Mirițoiu 2011-** M. Babeș, N. Mirițoiu, *Practici funerare birituale prelungite în spațiul carpato-dunărean în secolele V-III a. Chr. În Arheologia Moldovei*, XXXIV, 103-141.
- Baker et al 2005-** B. Baker, T. Dupras, M. Bakery, Matthew, *The osteology of Infants and children*, Texas A&M University Press.
- Bărbulescu et al 2016-** C. Bărbulescu, S. I. Cociș, C. Beldiman, L. Mecu, I. A. Nălbioru-Mărăcine, R. Andrei, C. A. Tulugea, I. Tuțulescu, C.C. Terteci, C. Radu, *Ocnița, oraș Ocnele Mari, jud. Vâlcea, Punct: situl dacic Ocnița-Dealul Cosota în Cronica Cercetărilor Arheologice*, 100-102.
- Bărbulescu et al 2022-** C. Bărbulescu, G. C. Curcă, M. Roșu, I. Porosnicu, B. Bită, I. Tiseanu, O. V. Udrescu, *An anthropological multidisciplinary analysis of the cinerary remains*

discovered at Ocnîța-Buridava Pars est in toto et totum est in parte în *Journal of Ancient History and Anthropology*, 9(4), 149-192.

Bârcă 2012- V. Bârcă, *Funerary rite and rituals of the Early Sarmatians (second and first centuries BC) in the area between the mouths of the Don and the Danube* în (ed.) R. Kogălniceanu, M. Gligor, A. Soficaru, S. Stratton, *Homines, Funera, Astra Proceedings of the International Symposium on Funerary Anthropology 5-8 June 2011 '1 Decembrie 1918' University (Alba Iulia, Romania)*, 141-155.

Bârcă 2014- V. Bârcă, *Olbia, Tyras, the Roman Empire and the sarmatians in the second half of the 1st- early second century AD.* în *Ancient Linear Fortifications on the Lower Danube Proceedings of the National Colloquium "Ancient Linear Fortifications on the Left Bank of the Lower Danube" (Brăila, 14-16 June 2013)*, 167-189.

Bârcă 2015- V. Bârcă, *The reinterpretation of the Sarmatian finds from the Romanian Plain* în *Journal of Ancient History and Archaeology*, 2/1, 35-71

Berciu 1981-D. Berciu, Dumitru, *Buridava dacică I*, Editura Academiei R. S. R., București.

Berciu, Comșa 1956- D. Berciu, Dumitru, E. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949 și 1950)* în *Materiale și Cercetări arheologice*, 2, 251-489.

Berecki 2008- S. Berecki, *The Chronology of the Celtic Discoveries from Transylvania* în (ed.) V. Sîrbu, D. L. Vaida, *Funerary Practices of the Bronze and Iron Ages in Central and South-Eastern Europe*, 47-65.

Berecki 2014- S. Berecki, *The coexistence and interference of the late iron age Transylvania communities* în *Evidence* în (ed.) N. C. Popa, S. Stoddart, *Fingerprinting the Iron Age Approaches to Identity in the European Iron Age. Integrating South-Eastern Europe into the Debate*, Oxbow Books, Oxford, 11-18.

Binford 1968- L. Binford, *Archaeological perspectives*, în (ed.) S.R. Binford and L.R. Binford *New Perspectives in Archaeology*, Chicago: Aldine, 1-32.

Bondoc 2008- D. Bondoc, *Descoperirile de epocă La Tene de la Padea, jud. Dolj* în *SCIIVA*, 59-60, 137-163.

Botezatu 1977- D. Botezatu, *Expertise anthropologique de restes osseux trouves dans les tombes de incineration a Lăceni et d'Orbeasca de sus în Dacia*, XXI, 341-343.

Botezatu, Miu 1989- D. Botezatu, G. Miu, *Studiul scheletelor din mormintele de la Brad aparținând perioadei dacice* în *Carpica*, XX, 297-305.

Bourdieu 1977- P. Bourdieu, *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge, Cambridge University Press.

- Bradley 2003-** R. Bradley, *A Life Less Ordinary: The ritualization of the domestic sphere in later prehistoric Europe* în *Cambridge Archaeological Journal*, 13, 5–23.
- Brothwell 1981-** D. R. Brothwell, *Digging Up Bones*, Natural History Museum Publications, London.
- Buikstra, Ubelaker 1994-** J. Buikstra, D. Ubelaker, *Standards for data collection from human skeletal remains. Research series no. 44*, Fayetteville, Arkansas: Arkansas Archeological Survey Research Series no. 44.
- Buikstra, Beck 2009-** Buikstra, Jane, Beck, Lane, *Bioarchaeology the Contextual Analysis of Human Remains*, Routledge, Oxfordshire, 2009.
- Butoi 1974-** M. Butoi *Mormânt de incinerare din epoca fierului descoperit la Slatina în Oltenia Studii și comunicări*, I, 29-32.
- Byers 2005-** S. Byers, *Introduction to forensic anthropology: a textbook [2nd Edition]* New York: Pearson.
- Byrnes 2017-** J. Byrnes, *Injuries, impairment, and intersecting identities: The poor in Buffalo, NY 1851–1913*. În (ed.) J. Byrnes, J. Muller, *Bioarchaeology of Impairment and Disability: Theoretical, Ethnohistorical, and Methodological Perspectives*, Springer, New York, 201-222.
- Căpitanu 1982-** V. Căpitanu, *Raport privind cercetările arheologice de la Răcățau județul Bacău în Materiale și Cercetări Arheologice*, 16, 109-120.
- Ciugudean 1980-** H. Ciugudean, *Mormântul dacic de la Blandiana în Acta Musei Napocensis*, 17, 425-432.
- Ciugudean, Ciugudean 1993-** H. Ciugudean, Horia, D. Ciugudean, *Un mormânt de războinic geto-dac la Tărtăria (jud. Alba)*. În *Ephemeris Napocensis* 3, 77-79.
- Comșa 1991-** A. Comșa, Alexandra, *Date cu privire la structura antropologică și la unele rituale funerare la geto-daci (Sec. IV a. Chr.-I p. Chr.)* în *Thraco-dacica*, XII, 1-2, 153-165.
- Comșa 2015-** A. Comșa, *Date antropologice privind rămășițele osteologice umane incinerate descoperite în două morminte (C1, C2) în situla rheologic de la Rotbav (com. Feldioara, jud. Brașov)* în (ed.) A. Gavrițaș, D. L. Vaida, A. Onofreiu, G. Marinescu, *Trecutul mai aproape de noi. Omagiu profesorului Gheorghe Marinescu la 70 de ani*, Mega, Cluj-Napoca, 125-129.
- Comșa 2018-** A. Comșa, *Anthropological data regarding two Dacian Funerary depositions from Sighișoara-Valea Dracului (Mureș County)* în (ed.) N. C. Rîșcuția, I. V. Ferencz, *Studii și articole de arheologie In Memoriam Ion Andrițoiu*, 187-206.
- Comșa 1959-** E. Comșa, *Săpături arheologice la Boian-Grădiștea Ulmilor în Materiale și cercetări arheologice*, 6, 127-135.

- Comșa 1972-** E. Comșa, *Contribuție la riturile funerare din secolele II-I a. Chr. din sud-estul Olteniei (mormintele de la Orlea) în Apulum*, 10 65-78.
- Connell 2006-** R. Connell, *Der gemachte Mann: Konstruktion und Krise von Männlichkeiten*, Springer-Verlag.
- Crișan 1980-** I. H. Crișan, *Necropola dacică de la Cugir, considerații preliminare în Apulum*, 18, 81-87.
- Crișan 1986-** I. H. Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor Repere istorice*, Editura Albatros, București.
- Crișan 2003-** V. Crișan, al, *Merești, comuna Merești, județul Harghita, Punct: Dâmbul Pripașilor în Cronica Cercetărilor Arheologice*, 197.
- Crumley 1995-** C. Crumley, *Heterarchy and the analyses of complex societies în Archaeological Papers of the American Anthropological Association* 6, 1-5.
- Dalmon 2023-** K. Dalmon, *Dealul Furcilor-Roman Necropolis at Apulum: A bioarchaeological analysis*, teză doctorat 2023 Universitatea Alba Iulia.
- Diaz Andrei et al 2005-** M. Diaz-Andreu, S. Lucy, S. Basic, D. Edwards, *The archaeology of identity: approaches to gender, age, ethnicity, status and religion*, Routledge.
- Dima 2020-** C. Dima, *Ducks and Trucks. Tracking the origin of water-birds and chariots of pre-roman Dacia în Journal of Ancient History and Archaeology*, 7, 1, 59-69.
- Dimova 2014-** B. Dimova, *Royal bodies, invisible victims: gender in the funerary record of Late Iron Age and early Hellenistic Thrace* în (ed.) N. C. Popa, S. Stoddart, *Fingerprinting the Iron Age Approaches to Identity in the European Iron Age. Integrating South-Eastern Europe into the Debate*, Oxbow Books, Oxford, 33-47.
- Dolinescu-Ferche 1974-** S. Dolinescu-Ferche, *Așezări din secolul III și 4 în sud-vestul Munteniei, cercetările de la Dulceanca*, Editura Academiei R.S.R., București.
- Dzino, Kunic 2012-** D. Dzino, A. D. Kunic, *Pannonians: Identity perceptions from the late Iron Age to later Antiquity* în (ed.) B. Migotti, *Archaeology of Roman Southern Pannonia. The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia. British Archaeological Reports International Series 2393*, Archaeopress, 93-115.
- Egger 2011-** C. Egger, *Habitus Militaris or Habitus Barbarus? Towards an interpretation of rich male graves of the mid. 5th century in the Mediterranean* în (ed.) C. Ebanista, M. Rotili, *Aristocrazie e societa fra transizione romano-germanica e alto medioevo*, 213-236.
- Entwistle 2000-** J. Entwistle, *The fashioned body: fashion, dress and social theory*, Blackwell Publishers.

- Fay 2006-** Fay, Isla, *Text, Space, and the Evidence of Human Remains in English Late Medieval and Tudor Disease Culture: Some Problems and Possibilities*. În (ed.) R. Gowland, C. Knüse, *Social Archaeology of Funerary Remains, Oxbow Books, Oxford, 190-208*.
- Ferembach, Schwidetzky, Stloukal 1979-** D. Ferembach, I. Schwidetzky, M. Stloukal, *Empfehlungen für die Alters- und Geschlechtsdiagnose am Skelett* în *Homo*, 30, 1–25, 221-232.
- Ferencz, Ciută 2005-** I.V. Ferencz, M. M. Ciută, *Considerații pe marginea unor materiale descoperite la Șeușa (com. Ciugud, jud. Alba)*, în *Istros*, XII, 239-254.
- Ferencz, Roman 2016-** I. V. Ferencz, C. Roman, *One Landscape Two Settlements in the Late Iron Age Site at Tărtăria–Pietroșița, Alba County*, în (ed.) S. Berecki, *Iron Age chronology in the Carpathian Basin*, Cluj-Napoca 265-278.
- Ferencz, Roman, Socol 2021-** I. V. Ferencz, C. Roman, I. M. Socol, *The La Tène Feature Recently Investigated in the Middle Mureș Valley. A Few Thoughts about the Ceramic Material*, În (ed.) M. Karwowski, B. Komoróczy, P. C. Ramsel, *Archaeological studies of the Late Iron Age in Central Europe*, Brno.
- Fisher, Dipaolo-** G. Fisher, D. L. DiPaolo, *Embodying identity în archaeology* în *Cambridge Archaeological Journal*, 13, 2, 225-230.
- Fitzpatrick 1997-** A. Fitzpatrick, *Everyday life in Iron Age Wessex* în (ed.) A. Gwilt, C. Haselgrove, *Reconstructing Iron Age Societies*, Oxbow Monographs, Oxford, 73–86.
- Florescu, Florescu 1983-** A.C. Florescu, M. Florescu, *Aspecte ale civilizației traco-getice în zona de curbură a Carpaților Răsăriteni* în *Studia Antiqua et archaeologica*, 72-93.
- Fowler 2004-** C. Fowler, *The Archaeology of Personhood: An Anthropological Approach*. London:Routledge.
- Geertz 2000-** C. Geertz, *Available Light: Anthropological Reflections on Philosophical Topics*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Georgescu 2018-** A. Georgescu, *A warrior's beauty? Variations of a burial custom in the Carpathian Basin* în (ed.) S. Berecki et al , *Iron Age connectivity in the Carpathian Basin*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 165-174.
- Georgyeva 2016-** R. Georgyeva, *Riders burials in Thrace* în (ed.) O. Henry, U. Kelp, *Tumulus as Sema. Space, culture and religion in the first millenium B. C.*, 269-281.
- Gherghe 1978-** P. Gherghe, *Cercetările arheologice de salvare efectuate în necropola și așezarea geto-dacilor de la Turburea, județul Gorj* în *Litua*, I, 15-31.
- Gherghe 1984-** P. Gherghe, *Cercetări și descoperiri arheologice cu privire la civilizația geto-dacică de pe teritoriul județului Gorj* în *Arhivele Olteniei*, 2, 49-73.

- Gilchrist 2004-** R. Gilchrist, *Archaeology and the life course: A time and a place for gender* în (ed.) L. Meskell, R. Preucel, *A Companion to Social Archaeology*, Blackwell, Oxford, 2004, 142– 160.
- Glodariu et al 1983-** I. Glodariu, Th. Nagler, M. Rill, E. Iaroslavschi, *Cercetări arheologice la Șura Mică în Materiale și Cercetări Arheologice*, XV, 242-245.
- Grimm 2013-** O. Grimm, *Bear-skins in northern European burials* în (ed.) O. Grimm, U. Schmolke, *Hunting in northern Europe until 1500 A.D. Old traditions and regional developments, continental sources and continental influences*, 277-296.
- Grosu 1995-** V. Grosu, *Sarmații în spațiul geto-dacic răsăritean* în *Arheologia Moldovei*, XVIII, 133-186.
- Gwilt 1997-** A. Gwilt, *Popular practices from material culture: A case study of the Iron Age settlement at Wakerly*. În (ed.) A. Gwilt, C. Haselgrove, *Reconstructing Iron Age Societies*, Oxbow Monographs, Oxford, 153–165.
- Hajniš, Novák 1976-** K. Hajniš, J. T. Novák, *Die Verwachsung Der Nahte Am Schadeldach* în *Anthropologie*, 14, 1, 88-92.
- Han 2011-** Y.W. Han, *Oral Health and Adverse Pregnancy Outcomes – What’s Next?* În *Journal of Dental Research*, 90 (3), 289-293.
- Hawkes 1973-** C. Hawkes, *Cumulative celticity in pre-Roman Britain* în *Etudes Celtique*, 13(2), 607-628.
- Holck 1986-** P. Holck, *Per, Cremated Bones: a medical-anthropological study of an archaeological material on cremation burials*, University of Oslo, *Anthropologiske Skrifter* 1.
- Horedt, Russu, Mareș 1956-** K. Horedt, I. G. Russu, V. Mareș, *Așezarea de la Sf. Gheorghe Bedehaza* în *Materiale și cercetări arheologice*, 2, 55-39.
- Horedt, Seraphin 1971-** K. Horedt, C. Seraphin, *Die prähistorische ansiedlung auf Wietenberg, bei Sighișoara-Schaburg*, Bonn.
- Hosek, Robb 2019-** L. Hosek, J. Robb, *Osteobiography: A Platform for Bioarchaeological Research* în *Bioarchaeology International*, 3, 1-15.
- Iarmulschi 2016-** V. Iarmulschi, *A few considerations regarding the chronology of the Poieneni-Lucașeuca culture* în *Prähistorische Zeitschrift*, 91(2), 471-494
- Ingold 2011-** T. Ingold, *Being Alive: Essays on movement, knowledge and description*, Routledge.
- Insoll 2006-** T. Insoll, *The Archaeology of identities*, Routledge.
- Iscan, Loth 1989-** M. Iscan, S.R. Loth, *Osteological manifestations of Age in the Adult*. În *Reconstruction of Life from the Skeleton*. Alan R. Liss Inc, 23-40.

- James 2000-** S. James, *A reply to Amy Hale* în *Folklore*, 111, 307-313.
- Jones 1996-** S. N. Jones, Discourses of identity in the interpretation of the past. În (ed.) P. Graves Brown, S. N. Jones, and C. Gamble, *Cultural Identity and Archaeology*, 62–80, London, Routledge.
- Kamp 2001-** K. Kamp, *Where Have All the Children Gone?: The Archaeology of Childhood* în *Journal of Archaeological method and theory*, 8, 1-34.
- Kavruk, Buzea 2005-** V. Kavruk, D. L. Buzea, *Olteni, Comuna Bodoc, județul Covasna, Punct: Cariera de nisip/ Târg* în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 242-245.
- Kavruk, Buzea 2006-** V. Kavruk, D. L. Buzea, *Olteni, Comuna Bodoc, județul Covasna, Punct: Cariera de nisip/ Târg* în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 246-249.
- Kavruk, Buzea 2007-** V. Kavruk, D. L. Buzea, *Olteni, Comuna Bodoc, județul Covasna, Punct: Cariera de nisip/ Târg* în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 208-210.
- Kavruk, Buzea 2008-** V. Kavruk, D. L. Buzea, *Olteni, Comuna Bodoc, județul Covasna, Punct: Cariera de nisip/ Târg* în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, 323-325.
- Kirkinen 2017-** T. Kirkinen, “*Burning pelts*” - *Brown bear skins in the iron age and early medieval (1-1300 A.D.) Burials in south-eastern Fennoscandia* în *Estonian Journal of Archaeology* 21,1, 3-29.
- Knudsen, Stojanowski 2009-** K. Knudson, C. Stojanowski, *Bioarchaeology and Identity in the Americas*, University Press of Florida.
- Kotlyhorshko 2015-** V. Kotlyhorshko, *The sacred centre of the Upper Tisa region of the Late La Téne period*, Editura Muzeului Sătmărean, Satu Mare.
- Koval, Zuckerman-** K. Koval, Kenneth, K. Zuckerman, *Handbook of Fractures*, Lippincott Williams and Lipkins.
- Lovejoy, Burnstein, Kingbury 1976-** O. Lovejoy, A. Burnstein, H. Kingbury, *The Biomechanical Analysis of Bone Strength: A Method and its application to platycnemia* în *American Journal of Physical Anthropology*, 44, 489-505.
- Luca et al 2003-** S. A. Luca, V. Sîrbu, C. Roman, S. Purece, D. Diaconescu, N, Cerișer, *Hunedoara, Județul Hunedoara Punct:Grădina Castelului Platou* în *Cronica Cercetărilor Arheologice Campania* 2003, 142-144.
- Lupu 1981-** N. Lupu, *Două morminte dacice descoperite la Tilișca* în *Thracodacica*, 2, 197-207.
- Mann, Hunt 2005-** R. Mann, D. Hunt, *Photographic Regional Atlas of Bone Disease: A Guide to Pathologic and Normal Variations in the Human Skeleton*.
- Martin 1914-** R. Martin, *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer darstellung*, Jena.

- Martin, Harrod, Perez, Ventura 2013-** D. Martin, R. Harrod, R. P. Perez, R. Ventura, *Bioarchaeology an integrated approach to working with human remains*, Springer, New York.
- Matei, Cernău, Cernea 2013-** G. Matei, I. Cernău, C. Cernea, *Giurgeni, Comuna Giurgeni, județul Ialomița, Punct: La Mozacu în Cronica Cercetărilor Arheologice*, 164-165.
- Măndescu 2012-** D. Măndescu, *Killing the weapons. An insight on graves with destroyed weapons in Late Iron Age Transylvania* în (ed.) Berecki, Sandor, *Iron Age rites and rituals in the carpathian basin, Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș*, 343-357.
- Măndescu 2013-** D. Măndescu, *The dark 2nd century BC. In Transylvania. In search of the missing link between the fall of the celts and the rise of the dacian culture* în *Acta, Archaeologica Carpatica*, XLVIII, 111-134.
- Meindl, Lovejoy 1989-** R. S. Meindl, O. C. Lovejoy, *Age changes in the pelvis: Implication for paleodemography*. În (ed.) Iscan, Mehmet Y., *Age markers in the human skeleton*, 137-168.
- Meskel 2001-** L. Meskel, *Archaeologies of identity* în (ed.) I. Hodder, *Archaeological Theory Today*, 187–213. Cambridge: Polity.
- Miella et al 2015-** M. Milella, V. Mariotti, M. G. Belcastro, C. J. Knüsel, *Patterns of irregular burials in western Europe (1st C. B.c.- 5th C. AD.)*, <http://journals.plos.org/plosone/article/file?id=10.1371/journal.pone.0130616&type=printable>.
- Mihajlovic 2018-** V. Mihajlovic, *Do warrior burials make a martial society? Reconsideration of the late Iron Age Karaburma necropolis (Danube-Sava confluence)* în (ed.) Nemeth, Eduard, *Violence in prehistory and antiquity*, Parthenon-Verlag, 39-67.
- Moga 1982-** V. Moga, *Morminte dacice de incinerare la Teleac* în *Apulum*, XX, 87-91
- Moscalu 1977-** E. Moscalu, *Sur les rites funeraires des geto-daces de la Plaine de la Danube în Dacia, N.S.*, 21, 329-340.
- Munteanu 2013-** O. Munteanu, *Cultura Poienești-Lucașeuca: o succintă retrospectivă istoriografică a interpretărilor etnoarheologice în Plural*, vol. I, nr. 1-2, 2013, p. 37-52.
- Necrasov, Bălțeanu 1983-** O. Necrasov, C. Bălțeanu, *Caracteristicile antropologice a două schelete dacice datate din La Tène (Sec. II a. Chr.) descoperite la Ocnitza, județul Vâlcea în Thracodacica*, 4, 1-2, 39-44.
- Necrasov, Bălțeanu, Antoniu 1980-** O. Necrasov, C. Bălțeanu, S. Antoniu, *Contribution l'anthropologie des geto-daces* în *Actes de II congresse international de thracologie (Bucarest 4-10 septembre 1976)*, 445-448.
- Nicolaescu-Plopșor 1948-** C. Nicolaescu-Plopșor, *Antiquites celtiques en Oltenie, Repertoire în Dacia*, 11-12, 17-33.

- Nicolaescu Ploșor, Wolski 1975-** D. Nicolăescu-Ploșor, W. Wolski, *Elemente de demografie și ritual funerar la populațiile vechi din România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Niculescu 2004-2005-** G. A. Niculescu, *Archaeology, Nationalism and “The History of The Romanians”*. *Dacia*, NS, XLVIII-XLIX, 99-125.
- Oanță-Marghitu et al 2016-** S. Oanță-Marghitu, E. Dumitrașcu, S. Ene, A. Bălășescu, G. Vasile, S. Cleșiu, F. Munteanu, *Funeral and domestic in the late iron age settlement at București-Băneasa, strada Gârlei* în (ed.) F. Gogâltan, S. C. Ailinicăi, *Settlements of life and death from prehistory to middle ages*, Mega, Cluj-Napoca, 273-313.
- Oehrl 2013-** S. Oehrl, *Bear hunting and its ideological context (as a background for the interpretation of bear claws and other remains of bears in Germanic graves of the 1st millennium AD*. în (ed.) O. Grimm, U. Schmolke, *Hunting in northern Europe until 1500 AD. Old traditions and regional developments, continental sources and continental influences*, 297-333.
- Olsen 1998-** B. A. Olsen, *Women, children and the family in the Late Aegean Bronze Age: differences in Minoan and Mycenaean constructions of gender* în *World Archaeology*, 29(3). 380–92.
- Oltean 2007-** I. Oltean, *Dacia. Landscape, colonisation and romanisation*, Routledge, New York.
- Ortner 2003-** D. Ortner, *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*.
- Oța 2013-** L. Oța, *Lumea funerară în Moesia Inferior (secolele I-III p. Chr.)*, Editura Istros, Brăila
- Oța 2018-** L. Oța, *Sarmatian children graves in Wallachia and Moldavia în Tyragegia*, vol. XII nr. 1, 41-70.
- Oța 2020-** L. Oța, *Sarmatian burials with Roman imports from Wallachia* în *Slovenská archeológia* LXVIII–2, 297–333.
- Oța, Sîrbu 2020-** L. Oța, V. Sîrbu, *Funerals and social status at the samatians from a border area-Wallachia and Moldavia* în *Mousaios*, XXIII, Buzău, 197-219.
- Papilian 1974-** V. Papilian, Victor, *Anatomia omului*, Editura Didactică și pedagogică, București.
- Parker Pearson 1999-** M. Parker Pearson, *The Archaeology of death and burial*, Texas A&M University Press.
- Petolescu 1991-** C. Petolescu, *Decebal regele dacilor*, Editura Academiei Române, București.

- Petre 2004-** Z. Petre, Zoe, *Practica nemuririi o lectură critică a izvoarelor grecești referitoare la geți*, Polirom, București.
- Pop 2016-** H. Pop, *Meseșenii de sus, comuna Meseșenii de jos, județul Sălaj, Punct: Osoiu Măcăului în Cronica Cercetărilor Arheologice 2016*, 235.
- Pop, Borangic 2019-** H. Pop, C. Borangic, *Border Guards of the Passes, from the Fortresses and the Graves. În The Bronze and Iron Ages Proceedings of the 17th International Colloquium of Funerary Archaeology*, 175-189.
- Popa 2008-** C. I. Popa, *A Possible Dacian Burial in the Vicinity of the Piatra Craivii în Apulum*, XLV, 357-364.
- Popa 2014-** N. C. Popa, *The Quest for Group Identity in Late Iron Age Romania. Statistical Reconstruction of Groups based on Funerary Evidence* în (ed.) N. C. Popa, S. Stoddart, *Fingerprinting the Iron Age Approaches to Identity in the European Iron Age. Integrating South-Eastern Europe into the Debate*, Oxbow Books, Oxford, 108-123.
- Popa 2018-** N. C. Popa, *Modelling Identities a case study from Iron Age south east Europe*, Springer International Publishing, Cham, Elveția.
- Popescu 1963-** D. Popescu, *Două descoperiri celtice din Oltenia în SCIVA*, 14, 2, 403-411.
- Popilian 1999-** G. Popilian, *Decoverts Archeologiques dans L'ile Ostrovul Șimian în Le Djerdap/Les Portes de Fer a la deuxieme moitie du premier millenaire av. J.-C. jusqu'aux guerres daciques. Kolloquium in Kladovo-Drobeta-Tr.Severin (Sep.-Oct. 1998)*, 55-64.
- Preda 1986-** C. Preda, *Geto-dacii din bazinul inferior al Oltului, Dava de la Sprâncenata*, Editura Academiei R.S. R., București.
- Protase 1971-** D. Protase, *Riturile funerare la daci și daco-romani*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.
- Pupeză 2006-** P. Pupeză, Paul, *Repere cronologice în arheologia geto-dacică de la Oroles la Burebista*, teză de doctorat Universitatea Babeș-Bolyiai, Cluj.
- Pupeză 2012-** P. Pupeză, *Veacul Întunecat al Daciei*, Mega, Cluj-Napoca.
- Pupeză 2014-** P. Pupeză, *The immortal Thracians. Graves disappearance at the end of the Iron Age in the Carpatho-Danubian area* în *Acta Musei Napocensis*, 51(1), 61-75.
- Pupeză, Crișan 2016-** P. Pupeză, V. Crișan, *Dacian fortresses (almost) without weapons. Covasna fairies fortress* în *Acta Musei Napocensis*, 53, 1, 73-84.
- Ramsl 2020-** P. C. Ramsl, *Diversity of Male Identities in Early and Middle La Tène Period Cemeteries in Central Europe. With contributions from F. Novotny, J. Gretzinger and St. Schiffels*, *Archaeologica Slovaca Monographiae - Studia XXXIII*.

- Rișcuția 1980-** C. Rișcuția, *Les caracteres anthropologique de thraco-gets* în *Actes de II congresse international de thracologie (Bucarest 4-10 septembre 1976)*, 448-453.
- Robb, 2002-** J. Robb, *Time and biography*. În (ed.) Y. Hami-Iakis, M. Pluciennik, S. Tarlow, *Thinking through the body: Archaeologies of corporeality*, Kluwer/Academic, London, 145-163.
- Rosetti 1969-** D. Rosetti, *Au fost amazoane în Dacia(?)* În *Magazin Istoric*, 11, 1969, 91-94.
- Rowlands 1994-** M. Rowlands, *The politics of identity in archaeology* În (ed.) C. G. Bond and A. Gillam, *Social Construction of the Past*, 129–43. London: Routledge.
- Rösing 1988-** F. Rösing, *Körperhöhenrekonstruktion aus Skelettmassen*. În *Anthropologie. Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen*. Bd I. Stuttgart: Gustav Fischer, 586-600.
- Rustoiu 2004-2005-** A. Rustoiu, *Celtic-indigenous connections in Oltenia during the middle La Tène. Observations concerning a Celtic grave from Telești (Gorj)* în *Ephemeris Napocensis*, 14-15, Cluj-Napoca, 53-71.
- Rustoiu 2005-** A. Rustoiu, *The Padea Panaghiurskii Kolonii Group in south western Romania* în (ed.) H. Dobrzanska, V. Megaw, P. Poleska, *Celts on the margin, Studies in european cultural interaction 7th century B. C.- 1st century A.D.*, 108-119.
- Rustoiu 2008-** A. Rustoiu, *Războinici și societate în aria celtică transilvăneană. Studii pe marginea mormântului cu coif de la Ciumești*. Cluj-Napoca: Mega.
- Rustoiu 2011-** A. Rustoiu, *The Celts from Transylvania and the eastern Banat and their southern neighbours. Cultural exchanges and individual mobility* în *The eastern celts, the communities between the Alps and the Black Sea*, 163-171.
- Rustoiu 2012a-** A. Rustoiu, *Commentaria Archaeologica et historica I* în *Ephemeris Napocensis*, XXII, 159-186.
- Rustoiu 2012b-** A. Rustoiu, *The celts and indigenous populations from the Southern Carpathian Basin. Intercommunity Communication strategies* în (ed.) S. Berecki, *Iron Age Rites and Rituals in the Carpathian Basin Proceedings of the international colloquim from Târgu Mureș 7-9 october 2011, 2012*, 357-391.
- Rustoiu 2015-** A. Rustoiu, *Civilian and funerary space in the Dacian fortified settlement at Cugir* în *Arheovest III In Memoriam Florin Medeleț*, 349-367.
- Rustoiu 2016-** A. Rustoiu, *Some questions regarding the chronology of La Tene cemeteries from Transylvania. Social and demographic dynamics in the rural communities*. în (ed.) S. Berecki, *Iron Age Chronology in the Carpathian Basin. Proceedings of the international colloquium from Târgu Mureș 8–10 October 2015*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 235-264.

- Rustoiu 2018-** A. Rustoiu, *The functional and symbolic life of the “Dacian” sica from its beginning until today*. In: (ed.) Nemeth, Eduard, *Violence in Prehistory and Antiquity*, 69-91.
- Rustoiu, Berecki 2015-** A. Rustoiu, S. Berecki, *Weapons as symbols and the multiple identities of the warriors. Some examples from Transylvania* în *BUFM*, 79, 127-148.
- Rustoiu, Berecki 2016-** A. Rustoiu, S. Berecki, *Cultural encounters and fluid identities in the eastern Carpathian Basin in the 4th-3rd century B.C.* în (ed.) I. Armit et al, *Cultural encounters in european Iron Age*, Arhaeolingua Alapytvany, Budapesta, 285-305.
- Rustoiu, Berecki 2018-** A. Rustoiu, S. Berecki, *Symbols of status and power in the everyday life of Late Iron Age Transylvania. Shaping the landscape.* în (ed.) I. V. Ferencz et al, *Representations, signs and symbols. Proceedings of the symposium on life and daily life*. Cluj-Napoca, Mega, 65-78.
- Rustoiu, Egri 2020-** A. Rustoiu, M. Egri, *The dynamics of collective identities and cultural encounters in the eastern Carpathian Basin during the Late Iron Age.* În (ed.) G. Pierrevelcin, J. Kysela; S. Fichtl. *Unité et diversité du monde celtique. Actes du 42e colloque international de l'Association française pour l'étude de l'âge du Fer (Prague, 10-13 mai 2018)*, Collection AFEAF (2), 449-467.
- Rustoiu, Ferencz 2022-** A. Rustoiu, I. V. Ferencz, *Graves with La Tène weapons and fluid cultural identities. New discoveries from South-Western Transylvania.* în (ed.) V. Sîrbu, et al., *Graves, Cenotaphs, and Votive Deposits in Europe – Bronze and Iron Ages*, 153-167.
- Rustoiu, Ursuțiu 2013-** A. Rustoiu, A. Ursuțiu, *Indigenous and Celtic Garment Assemblages in Banat and the Surrounding Areas at the Beginning of the La Tène Period (Observations Regarding the Silver Spiral Earrings)*, în (eds) I. V. Ferencz et al, *Archaeological Small Finds and Their Significance*, Deva, 77-88.
- Rustoiu, Sîrbu, Ferencz 2002-** A. Rustoiu, V. Sîrbu, I. V. Ferencz, *Mormântul tumular dacic de la Călan (jud. Hunedoara)* în *Sargetia*, XXX, 111-129.
- Sanie, Sanie 1983-1984-** S. Sanie, Ș. Sanie, *Semnificația unui mic complex arheologic din așezarea dacică de la Dumbrava (com. Ciurea, jud. Iași)*, în *Cercetări Istorice*, XIV-XV, 131-136.
- Saul 1972-** F. P. Saul, *The human skeletal remains of Altar de Sacrificios: An osteobiographic analysis* în *Papers of the Peabody Museum* 63(2), 3–123.
- Scheuer, Black 2004-** L. Scheuer, S. Black, *The Juvenile Skeleton*, Academic Press.
- Schonfelder 1994-** M. Schonfelder, *Bear-claws in germanic graves* în *Oxford Journal of Archaeology*, 13, 2, 217–227.

- Schukin 1989-** M. Shchukin, *Rome and the Barbarians in the Central and Eastern Europe. 1st Century B.C.–1st Century A.D.*, BAR International Series, 542, Oxford, vol. 1-2.
- Simalcsik, Tentiuc, Bubulici 2017-** A. Simalcsik, I. Tentiuc, V. Bubulici, *Gheare de urs si reprezentari de urside in contexte arheologice din prima si a doua epoca a fierului la est de Carpati* în *Acta Musei Tutovenssis*, 122-144.
- Sîrbu 1986-** V. Sîrbu, *Ritualuri și practici funerare la geto-daci în Istros*, 4, 89-126.
- Sîrbu 1993-** V. Sîrbu, *Credințe și practici funerare, religioase și magice în lumea geto-dacilor*, Istros, Brăila.
- Sîrbu 1996-** V. Sîrbu, *Dava getică de la Grădiștea (1)*, Biblioteca Istros, 12, Editura Istros, Brăila.
- Sîrbu 2008-** V. Sîrbu, *Ritual Inhumations and deposits of children among the geto-dacians* în (ed.) E. Murphy, *Deviant burial from the archaeological record*, Oxbow Books, Oxford, 71-91.
- Sîrbu 2014-** V. Sîrbu, *The “fields of pits” in the geto-dacian area (4th C. BC. – 1st C. AD). Sacred or profane spaces(?)* În *Mousaios*, XIX, 295-342.
- Sîrbu, Borangic 2015-** V. Sîrbu, C. Borangic, *Paznicii trecătorii. Mormintele dacice de pe Valea Oltului* în *Arheovest*, III, 369-390.
- Sîrbu. Davînca 2016-** V. Sîrbu, D. Davînca, *Children Burials in northern thracian settlements during the iron age în Istros*, XXII, 299-346.
- Sîrbu, Matei 2020-** V. Sîrbu, S. Matei, *Dacian residential centres (davae) and tumuli graves east of the Carpathians (1st century B.C.-1st century A. D.)* în *Mousaios*, XXIII, 369-406.
- Sîrbu et al 2007-** V. Sîrbu, S-A. Luca, C. Roman S. Purece, D. Diaconescu, N. Cerișer, *Vestițiile dacice de la Hunedoara/The Dacian Vestiges in Hunedoara. Grădina Castelului: necropolă și/sau incintă sacră (?)/necropolis and/or sacred enclosure (?) Dealul Sânpetru: așezarea/the settlements*, Editura Altip, Alba Iulia.
- Sîrbu, Rustoiu, 2002-** V. Sîrbu, A. Rustoiu, *Practici funerare la geto-dacii din sec. II a. Chr. – I p. Chr.* în *Cumidava*, XXV, Brașov, 42-66.
- Sîrbu, Savu 2015-** V. Sîrbu, L. Savu, *Descoperirile dacice târzii (Morminte, depuneri) fortuite de la Rotbav (județul Brașov)* în (ed.) A. Gavrilaș, D. L. Vaida, A. Onofreiu, G. Marinescu, *Trecutul mai aproape de noi. Omagiu profesorului Gheorghe Marinescu la 70 de ani*, Mega, Cluj-Napoca, 98-123.
- Sofaer 2006-** J. Sofaer, *The body as material culture: a theoretical osteoarchaeology*; Cambridge University Press.

- Soficaru 2010-** A. Soficaru, *Anthropological diagnosis of the cremated bones from Mala Kopanja (Ukraine) în Karpatika*, 39, 250-254.
- Soficaru, Arghir, Trinkaus 2011-** A. Soficaru, R. Arghir, E. Trinkaus, Erik, *Scheletul uman descoperit în Peștera Baltagul, județul Bihor în Archaeology: making of and practice. Studies in honor of Mircea Babeș at his 70th anniversary*, 373-379.
- Soficaru, Comșa, Stan 2007-** A. Soficaru, A. Comșa, A. Stan, Adriana, *Anthropological analysis of the human remains from Hunedoara The Castel's Garden / Plateau*, în (ed.) V. Sîrbu, S. A. Luca, C. Roman S. Purece, D. Diaconescu, N. Cerișer, *Vestigiile dacice de la Hunedoara / The Dacian vestiges in Hunedoara*, Sibiu, 85-106.
- Sørensen 1997-** M. L. S. Sørensen, *Reading dress: the construction of social categories and identities in Bronze Age Europe* în *Journal of European Archaeology*, 5: 93–114.
- Spânu 2001-2002-** D. Spânu, *Un mormânt de epocă La Tène târzie de la Dubova* în *SCIIVA*, 52-53, 2001-2002, 83-132.
- Spânu 2019-** D. Spânu, *Poieniști. Necropola din secolele II-III. Cu contribuții de Mircea Babeș, Nicolae Mirițoiu și Mihaela Culea*, Cluj-Napoca, Editura Mega.
- Stekel, Sciuli 2006-** R. Stekel, P. Sciuli, *The Scientific Value of Human Remains in Studying the Global History of Health*.
- Stloukal, Hanakova 1978-** M. Stloukal, H. Hanáková, *Die Länge der Längsknochen Altslawischer Bevölkerungen Unter besonderer Berücksichtigung von Wachstumsfragen* în *Homo*, 29, 53-69.
- Stoica 1979-** C. Stoica, *Cercetări în așezarea geto-dacică de la Cătunu (Județul Dâmbovița)* în *Materiale și Cercetări Arheologice*, 13, 119-124.
- Stoica 1980-** C. Stoica, *Cercetări arheologice în așezarea geto-dacică de la Cătunu* în *Materiale și cercetări arheologice*, 14, 195-199.
- Strobel 1998-** K. Strobel, *Dacii. Despre complexitatea mărimilor etnice, politice și culturale ale istoriei spațiului Dunării de Jos*, în *SCIIVA* 49, 1, 61–95.
- Szekely 1951-** Z. Szekely, *Zetevara Sf. Gheorghe* în *Materiale și cercetări de istorie veche a României*, 90.
- Șendroiș 2021-** C. Șendroiș, *Analiza antropologică a materialului osteologic din așezarea de la Grădiștea-Movila Crestată (jud. Brăila)* în *Buletinul Cercurilor Științifice Studențești*, 5-13.
- Șendroiș 2022-** C. Șendroiș, *Depuneri funerare de copii pe teritoriul Daciei în secolele II a. Chr.- I p. Chr. Aspecte identitare* în (ed.) M. Gligor, A. Soficaru, Andrei, *Studierea și interpretarea practicilor funerare din trecut. O perspectivă bioarheologică*, Editura Mega, Cluj-Napoca.

- Șerbănescu 2006-** D. Șerbănescu, *Morminte geto-dacice descoperite în județul Călărași în Istros XIII*, 167-181.
- Teleagă 2014-** E. Teleagă, *Pecetea lui Skyles și tumulii fastuoși de la Agighiol și Cugir în SCIVA*, 65, 3-4, 295-318.
- Teleagă et al 2014-** E. Teleagă, A. Bălășescu, A. Soficaru, W. Schoch, *Die Scheiterhaufen aus Cugir und Tarinci. Ein Beitrag zu den Bestattungssitten der Balkanhalbinsel und des vorrömischen Dakiens in der Spätlatènezeit* în *Praehistorische Zeitschrift*, 89, 2, 305-336.
- Thomas 2002-** J. Thomas, *Archaeology's humanism and the materiality of the body*. În (ed.) Y. Hamilakis, M. Pluciennik, S. Tarlow, *Thinking Through the Body*, 29–45.
- Thurston 2009-** T. Thurston, *Unity and diversity in the european Iron Age: Out of the mists some clarity?* În *Journal of Archaeological Research*, 17, 347-423.
- Thurston 2010-** T. Thurston, *Bitter arrows and generous gifts: What was a king in the european Iron Age?* În (ed.) D. Price, G. M. Feinman, *Pathways to power: New Perspectives in the emergence of social inequality*; Springer, 193-254.
- Trohani, Georgescu, Udrescu 1972-** G. Trohani, L. Georgescu, M. Udrescu, *O descoperire funerară în așezarea geto-dacă de la Chirnogi* în *Studii și cercetări de antropologie*, 9, 2, 123-127.
- Tudor 1968-** E. Tudor, *Morminte de luptători din a doua epocă a fierului descoperite la Rastu în SCIVA*, 28, 3, 365-374.
- Turcu 1970-** M. Turcu, *Geto-dacii din câmpia Munteniei*, Editura Academiei R.S.R., București.
- Turner 1984-** B. S. Turner, *The Body and Society: Explorations in Social Theory*. Blackwell, Oxford.
- Ubelaker 1978-** D. Ubelaker, *Human Skeletal Remains Excavation, Analysis, Interpretation*, Chicago, IL Aldine Publishing.
- Ursachi 1986-** V. Ursachi, *Rituri și ritualuri de înmormântare la populația dacică din cetatea de la Brad, comuna Negri, județul Bacău* în *Memoria Antiquitatis*, 1980-1982, 12-14, 105-151.
- Ursachi, Ioniță 1968-** V. Ursachi, I. Ioniță, *Noi date arheologice privind riturile funerare la carpo-daci* în *SCIVA*, 19, 2, 211-226.
- Von Rummel 2007-** P. Von Rummel, *Habitus barbarus Kleidung und Repräsentation spätantiker Eliten im 4. und 5. Jahrhundert*, De Gruyter, 2007.
- Von Rummel 2010-** P. Von Rummel, *Gotisch, barbarisch oder römisch? Methodologische Überlegungen zur ethnischen Interpretation von Kleidung* în (ed.) W. Pohl, M. Mehofer, *Archaeology of identity*, 51-77.

- Vulpe 1976-** A. Vulpe, *La necropole gete de Popești în Thraco-Dacica*, 1, 193-215.
- Vulpe, Gheorghită 1979-** A. Vulpe, M. Gheorghită, *Șantierul arheologic Popești, comuna Mihăilești, județul Ilfov, Raport preliminar asupra rezultatelor din campania anilor 1976-1977 în Cercetări arheologice*, 3, 95-104.
- Vulpe, Popescu 1972-** A. Vulpe, E. Popescu, *Contribution à la connaissance des débuts de la culture géto-dacique dans la zone subcarpatique Vâlcea-Argeș* în *Dacia N.S.* 16, p. 75–111
- Vulpe 1924-** R. Vulpe, *BCMI*, XVI, fasc. 41, 46-48.
- Vulpe 1950-** R. Vulpe, *Activitatea șantierului arheologic Tecuci* în *SCIVA*, 2, 176-214.
- Vulpe 1951-** R. Vulpe, *Șantierul Arheologic Poiana* în *SCIVA*, 3, 191-210.
- Wahl 1982-** J. Wahl, *Erfahrungen zur metrischen Geschlechtsdiagnose bei Leichenbränden* în *Homo*, 47, 339-35.
- Wakefield, Miller, Richman 2008-** P. Wakefield, K. Miller, R. Richman, *Time, temperature and oxygen availability: An experimental study of the effects of environmental conditions on the color and organic content of cremated* în *The Analysis of Burned Human Remains*, 129-135.
- Walker, Miller 2005-** P.L. Walker, K.P. Miller, *Time, temperature and oxygen availability: an experimental study of the effects of environmental conditions on the color and organic content of cremated bone* în *American Journal of Physical Anthropology*, 40 (222), 216-217
- Watts et al 2016-** J. Watts, O. Sheehan, Q. D. Atkinson, J. Bulbulia, R. D. Gray, *Ritual human sacrifice promoted and sustained the evolution of stratified societies* în *Nature*, 532, 228-231.
- Wells 1999-** P. S. Wells, *The Barbarians speak: how the conquered peoples shaped Roman Europe*, Princeton.
- White 1991-** T. White, *Human Osteology*, Academic Press.
- White, Folkens 2005-** T. White, P. Folkens, *The Human Bone Manual*, Academic Press.
- Woolf 1997-** A. Woolf, *At home in the Long Iron Age: Dialogue between households and individuals in cultural reproduction*. În (ed.) J. Moore, E. Scott, *Invisible People and Processes: Writing Gender and Childhood into European Archaeology*, 68–78.
- Wozniak 1974-** Z. Wozniak, *Wschodnie pogranicze kultury latènskiej*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Wozniak 1976-** Z. Wozniak, *Die östliche Randzone der Latène Kultur* în *Germania* 54, 382-402.
- Zirra 1971-** V. Zirra, *Beiträge zur Kenntnis des keltischen La Tène in Rumänien* în *Dacia*, NS, 15, 171-238.

Zirra 1976- V. Zirra, *Le probleme des Celtes dans l'espace du Bas-Danube în Thracodacica I*, 175-183.

Zirra 1980- V. Zirra, *Locuiri din a doua epocă a fierului în nord-vestul României (Așezarea contemporană cimitirului La Tène de la Ciumești și habitatul indigen de la Berea județul Satu Mare în Studii și Comunicări*, 4, 39-79.

IX. Anexe

Ultima parte a lucrării conține o serie de anexe care cuprind figuri grafice și tabele relevante pentru loturile de morminte descoperite și analizate, pentru rezultatele analizei antropologice și pentru modelele funerare exprimate. Acestea au rolul de a oferi un suport pentru interpretare și pentru concluziile obținute în cadrul lucrării.

